

Др Слободан Селинић, научни саветник   УДК 378.12(497.11)''1980/1981''
Институт за новију историју Србије
selinic@gmail.com

Оригинални научни рад: примљено 4. јуна 2021.

одобрено 18. новембра 2021.

Удаљавање групе наставника са Филозофског факултета у Београду 1980/81¹

АПСТРАКТУМ: У чланку је описана акција којом су власти Србије 1980. и 1981. удалиле са Филозофског факултета у Београду групу наставника која је 1975. искључена из наставе из политичких разлога.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Србија, Филозофски факултет у Београду, наставници, политика, Савез комуниста.

Одлуком Скупштине Србије 28. јануара 1975. из наставе је удаљено и стављено „на расположење” осам наставника Филозофског факултета у Београду (редовни професори Михаило Марковић и Љубомир Тадић, ванредни професори Миладин Животић, Загорка Пешић Голубовић и Светозар Стојановић, доцент Драгољуб Мићуновић и асистенти Триво Инђић и Небојша Попов). Реч је о покушају обрачуна власти са групом интелектуалаца повезаних са часописом *Praxis* и студентским протестом 1968.² Из угла власти, они су удаљени због „анархолибералистичког” и опозиционог деловања на основу Закона о високом школству, док се, по њиховом мишљењу, радило о угрожавању слободе научног рада. Тим епилогом партија није ни победила ни ућуткала ту врсту опозиције. У обрачуну са њима власт је стала на пола пута. Осим Инђића, који је прихватио посао у Заводу за проучавање културног наслеђа, други су остали на факултету у радном односу, али ван наставе. Примали су плату преко републичког секретаријата за образовање (60%) и одбијали су свако друго радно место (у институтима), инсистирајући да се врате у наставу. Држали су предавања на страним факултетима, објављивали

---

1 Рад је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2021. години бр. 451-03-9/2021-14/200016 од 5. 2. 2021.

2 Архив Југославије (АЈ), 842, Збирка докумената академика Љубомира Тадића, к. 1, док. 67; Небојша Попов, *Contra fatum. Slučaj grupe profesora Filozofskog fakulteta u Beogradu, 1968–1988* (Београд: Младост, 1989), 184; Петар Ристановић, *Илузија моћи. Српски критички интелектуалци и комунистички режим* (Београд: Фондација Александар Невски, ИП Принцип, 2020), 77–94.

у страним часописима чланке које је власт оцењивала као памфлетске, одржавали су састанке у становима које су назвали „отворени универзитет”. Покретали су питање свог статуса пред државним институцијама (Скупштина Србије, Уставни суд, Председништво Србије).³

Сматрајући да је циљ наставника био повратак у наставу и политичко деловање, посебно међу студентима, власт је 1980. оценила неодрживим стање установљено 1975. Тражен је правни оквир за довршетак обрачуна. Пронађен је у измени Закона о високом школству. Измене су предвиђале да би наставник до две године могао да буде „на расположењу”, а после тога да има шест месеци да се запосли или ће радни однос бити раскинут, с тим да је омогућен ранији одлазак у старосну пензију (мушкарцима са 30, а женама са 25 година радног стажа). Те одредбе закона су писане само у сврху уклањања ове групе наставника са факултета, а олакшице за стицање пензије су смишљене како би Марковић, Тадић и Загорка Пешић могли да буду пензионисани, као лакши начин за обрачун. Председништво ЦК СКС је 26. маја 1980. одобрило промене закона. Разлоге за ову одлуку је објаснио потпредседник РИВ-а Србије Милан Драговић. Осим политичких разлога, навео је да тадашње решење није било усклађено са конвенцијом Међународне организације рада и да је представљало преседан у радноправном систему, јер институт „стављен на располагање” није постојао у Закону о радним односима. За уклањање са факултета променом закона власт се одлучила свесна да нема довољно политичког утицаја на факултету да наставнике уклони одлуком факултетских органа. Партија је била свесна да је направила себи политичку штету тиме што је то питање решила половишно. Мешајући се у стање на факултету, преузела је на себе да се са неистомишљеницима обрачуна ванфакултетским каналима, а задржавањем наставника на факултету, само без учешћа у настави, стварала је забуну и колебање на самом факултету и код чланова партије, јер је питање њиховог враћања у наставу стално лебдело у ваздуху. Одлука о коначном обрачуну донета је уз доста колебања, премишљања и вагања око начина на који је могуће постићи жељени циљ. Колебање је појачавано страхом од реакција у иностранству и уверењем да такво решење неће имати много присталица у академским круговима. О осетљивости питања сведочило је и то што власт није прекидала везе са кажњеним наставницима, покушавајући да их приволи да прихвате друго радно место. Није одбијала ни разговор о предложеној промени закона, па је Љубомир Тадић у име наставника изнео Драговићу оштро противљење.⁴ Тадић је у писму Драговићу 25. маја 1980.

3 Архив Србије (АС), њ2, ЦК СКС, к. 324, 1980, Материјали са 57. седнице Председништва ЦК СКС, 17. новембра 1980; Katarina Spehñjak, Tihomir Cipek, „Disidenti, opozicija i otpor – Hrvatska i Jugoslavija 1945.–1990.“, *Časopis za suvremenu povijest*, 2, 2007, 276.

4 АС, њ2, ЦК СКС, к. 321, Материјали са 44. седнице Председништва ЦК СКС одржане

изнео уверење да је закон мењан „само зато да би се коначно ’решео’ случај” њих седморо наставника Филозофског факултета у Београду, чиме би се прилагодио „дискриминаторској политици која се годинама води” против њих. Претио је да ће се, у случају усвајања измена закона, обратити Међународној организацији рада, јер је њена конвенција забрањивала дискриминацију на радном месту из политичких мотива.⁵

Политичка одлука је у јуну 1980. преточена у Закон о изменама и допунама Закона о високом школству. Тиме су се стекли услови да наставници буду коначно удаљени са факултета, шест месеци после усвајања закона, у децембру 1980.⁶

Док је власт тражила начин да политички ефикасно и правно утемељено стави тачку на овај проблем, наставници су деловали преко истомишљеника међу колегама. У јуну 1980. на седници Научног већа Института за филозофију Филозофског факултета прихваћен је предлог управника института Светлане Књазеве да се троје од осам наставника прими у стални радни однос у институту. Партија је реаговала састанком у ГК СКС Београда, на коме су из ГК били Душан Глигоријевић и Ратко Бутулија, а из Универзитетског комитета Мирослав Ђорђевић и Слободан Палалић. Договорено је да се спречи иницијатива Института за филозофију. Потврђено је да је став партије према професорима неизмењен, да није било основа за њихово враћање на факултет и да је њихово понашање после јануара 1975. „до те мере опозиционо и антисамоуправно да нема елемената за промену претходног става”. Властима је било важно да њихов став прихвате остали наставници факултета, па су представници УК појединачно разговарали са 105 од 170 наставника и сарадника. Према партијским подацима, велика већина је подржала политику партије, али су многи одбили да изнесу свој став. Светлана Књазева није била усамљена у жељи да се професори врате на факултет. Њен став су делили и проф. др Радмила Шајковић, доцент др Милица Гузина и асистент Мирјана Пешић. Неколико наставника (проф. др Иван Ивић, проф. др Александар Марјановић) сматрало је да колеге није ни требало удаљавати са факултета, али да „сада о овоме апсолутно не желе да дискутују на факултету или да не виде смисао поновног покретања иницијативе од стране проф. др Светлане Књазеве”. Већина је сматрала да је иницијатива Књазеве и института била „неразумна (...) нејасна или у крајњој линији сумњива”. Два асистента, Александар Павковић и Милош Арсенијевић, који нису били чланови СК, одбили су да дођу на разговор у УК. Партија је посебну пажњу посветила мишљењу групе професора (Василије Крестић, Јован Ђорђевић, Петар Влаховић, Ни-

---

26. маја 1980.

5 АЈ, 842, Збирка докумената академика Љубомира Тадића, к. 1, док. 77.

6 Попов, *Contra fatum*, 212, 213, 220.

кола Поткоњак) „који су политички врло активни у друштвено-политичким организацијама и самоуправним органима на факултету и ван њега”. Они су тражили да Извршно веће Србије још једном покуша да се договори са наставницима и понуди им запослење, јер би тај покушај „битно допринео здравијој атмосфери на самом Филозофском факултету”, посебно због процене да је на факултету било много наставника који су у први план стављали „моменат солидарности са оним који остају без посла”.⁷

Одлучност да истрају у захтеву за повратак у наставу наставници су исказали у писму Председништву Србије и Председништву ЦК СКС 10. септембра 1980. Промене закона су доживели као покушај да „претњом избегавања на улицу” буду „натерани на капитулацију”. Сматрали су да би прихватањем запошљавања ван универзитета или пензионисањем „свој отпор репресији учинили бесмисленим”.⁸

***

Нови изазов властима из опозиционих кругова у којима су били активни и наставници удаљени из наставе била је иницијатива Добрице Ћосића и Љубомира Тадића за покретање часописа *Јавност* у јесен 1980. Послали су писмо на адресе око 400 југословенских интелектуалаца уз позив да се окупе око часописа „за интелектуалне дијалоге о нашој савремености”.⁹ Ћосићеви и Тадићеви погледи су били југословенски, без националних ускогрудости и затварања, а њихова визија социјалистички и демократски уређена Југославија, без политичког једноумља и спречавања слободе мишљења и критике. Из апела је провејавао став да је југословенско друштво било у озбиљној политичкој, економској, друштвеној и моралној кризи, да је монолитност одржавана кршењем људских права, цензуром и аутоцензуром, гушењем дијалога и критичких мишљења и да је на делу био покушај изградње социјализма без демократије. Ставом да „брига за будућност не сме бити ничија привилегија” оспоравали су политички монопол владајуће партије. Култ личности и недодирљивост власти су нападали уверењем да у социјализму не смеју да постоје јавна личност и јавна функција заштићени од критике. Веровали су да би за будућност социјализма у Југославији било погубно „свако конзервирање постојећег стања, његово подржавање традиционалним, бирократским

7 АС, б2, ЦК СКС, к. 324, 1980, Материјали са 55. седнице Председништва ЦК СКС, 10. новембра 1980, Информација о току разговора.

8 Попов, *Contra fatum*, 316, 317.

9 Dejan Jović, *Jugoslavija – država koja je odumrla. Uspon, kriza i pad Četvrte Jugoslavije (1974–1990)* (Zagreb: Prometej, Beograd: Samizdat B92, 2003), 329; Коста Николић, *Српска књижевност и политика 1945–1991, главни токови* (Београд: Завод за уџбенике, 2012), 286; Ристановић, *Илузија моћи*, 139.

и репресивним средствима, његова одбрана гушењем критике и сужавањем грађанских слобода”.¹⁰

За СКС је платформа покретача листа била покушај организовања опозиције и доказ да су они изневерили идеју социјализма и да са анархолибералистичких и националистичких позиција одричу све вредности развоја самоуправног социјализма у Југославији. Оптужени су за „квасислободарску фразеологију и демагогију”, жељу да створе „формалну опозициону институцију, која би окупљала опозиционе елементе свих политичких боја. Уз ослонац на иностранство она би покушавала да наметне друштвене напетости које би биле у функцији блокаде политичког живота и дестабилизације СФРЈ о чему сањају сви непријатељи наше социјалистичке заједнице”.¹¹

Власт је добила још два изазова из табора својих противника, и то тамо где је била најосетљивија – пред страном публиком. Реч је о чланцима и интервјуима Михаила Марковића и Љубомира Тадића у француским и аустријским часописима, у којима су критиковали југословенску политичку, друштвену и економску стварност.¹²

***

Заоштравање односа са наставницима искљученим из наставе и изазов у виду идеје за покретање часописа били су повод да Председништво ЦК СКС 10. новембра 1980. детаљније размотри политику према свим противницима власти. Партијски врх је заузео чврст став и инсистирао на непопустљивости. Договорено је да се одбије захтев за регистровање *Јавности* и да се примени Закон о високом школству према наставницима Филозофског факултета, с тим да се са њима још једном разговара и понуди им се посао у некој другој научној установи (осим Института за филозофију, јер је он био део Филозофског факултета). Професорима није негирано право да објављују радове, али само „стварно научни и теоријски рад”, под условом да напусте „ону филозофију која се своди на политичке памфлете и оспоравање основних опредељења нашег друштва”. Партијска тактика је била да се са њима не улази у јавну полемику, већ да се о партијском приступу обавесте уредништва медија и дипломатска представништва Југославије како би могла да осујете акцију интелектуалаца ван земље. Јединствена оцена је била да је опозиција чекала да прође неко време после Титове смрти да би заузела „активнију позицију”,

10 Ана Ћосић-Вукић, *Часопис Јавност 1980* (Београд: Службени гласник, Институт за књижевност и уметност, 2011), 17–29; АС, њ2, ЦК СКС, к. 324, 1980, Материјали са 55. седнице Председништва ЦК СКС, 10. новембра 1980.

11 АС, њ2, ЦК СКС, к. 324, 1980, Материјали са 57. седнице П ЦК СКС, 17. новембра 1980.

12 Историјски архив Београда (ИАБ), 865, ГК, ф. 939, 24. 4. 1981.

да је њено деловање антикомунистичко, са циљем организационог повезивања и уједињавања. Највише су нападани Ћосић, Тадић и Ђилас.¹³

Идеја о покретању *Јавности* оштро је осуђена на седници Председништва ЦК СКЈ 18. новембра 1980. Уводничар Милојко Друловић је Ћосићево и Тадићево писмо означио као „отворени политички изазов Савезу комуниста” и као акцију у дослуху са страним факторима, апострофирајући да су страна штампа и емигрантски листови одмах писали о њој. Тражио је политичку одлучност и да се не дозволи да се „отворена политичка опозиција која се ослања на подршку из иностранства идентификује са великим бројем критичке интелигенције која је добронамерна”. Стане Доланц је говорио о повезивању опозиционих снага које су настојале да користе економске проблеме за напад на Југославију. Нандор Мајор је рекао: „Добро би било када би се нашао разлог да се одбије регистрација Тадићевог часописа, јер ће нам иначе преостати да га забранимо због написа које ће објавити.” За њега је било важно да се онемогући да се тим часописом да организовани облик опозицији. Осуда је стигла и од Александра Грличкова и Бранка Микулића. Милош Минић је сматрао да је иницијатива Тадића и Ћосића била наставак Ђиласовог покушаја 1953. и 1954. да уведе „вишепартијски систем”. Није имао дилеме: „Томе се мора супротставити.” Позиција српских политичара, навикнутих на салве напада покрајинских и политичара из других република због наводно недовољ-

13 Виобран Станојевић их је, посебно Ђиласа, оптуживао за јавно контактирање са „фашистичком емиграцијом”. Ћосића је повезивао са Ранковићем (Ћосић „иде према А. Ранковићу”). То је поткрепио сазнањима да је Ћосић са Војканом Лукићем у кафани разговарао о *Јавности*, завршавајући сусрет речима: „У здравље, поздрави шефа”, мислећи на Ранковића. Закључио је: „Можда би било добро да бивши професори Београдског универзитета знају ко је ’шеф’ Д. Ћосићу и с ким су се ухватили у коло”. Душан Чкречић је предлагао прагматизам, тј. да после удаљавања наставника са факултета закон буде поново промењен, ако власт процени да јој измене усвојене у сврху обрачуна са наставницима нису више потребне. Члан Председништва ЦК СКЈ Петар Стамболић је у деловању опозиције видео доказ да у Србији није завршен обрачун са екстремном левицом, етатизмом и стаљинизмом, у „слободном универзитету” је видео вид илегалног рада, а следећим речима је исказао коју тактику треба применити против Ћосића и Тадића: „Ја сам сагласан да смо се ми с њима обрачунали и сада треба мерити потезе, треба мерити да ли нам иде у корист нека велика полемика или ћемо саопштити одлуку неког органа да не дозвољава тај часопис или је нећемо саопштити, а оно што забранимо, негде на последњем месту ћемо саопштити да је забрањено”. Дража Марковић је етикетао Ћосића, Михаила Марковића и Тадића као националисте. Највише је критиковао Тадића који „тобоже у духу и у име марксизма критикује све аспекте политике и праксе Савеза комуниста као догматске, погрешне, катастрофалне, антититовац који нашем Савезу приписује политику култа личности, а другу Титу све атрибуте аутократе, догматичара, сметње развоју истинског социјалистичког самоуправљања”. Закључио је да опозиционари говоре „у затвореним срединама, али не толико затвореним да не би до нас дошле приче о томе шта они разговарају”. АС, б2, ЦК СКС, к. 324, 1980, Материјали са 55. седнице, 10. новембра 1980.

но оштрог курса према идеолошким противницима, овога пута је била нешто лакша, јер је у републичком врху већ било одлучено да се спречи покретање часописа. Тихомир Влашкалић је пренео закључке врха СКС да до легализације часописа не дође. Детаљно је образложио и српски став о наставницима Филозофског факултета: биће удаљени са факултета ако у складу са изменама закона не прихвате други посао, али ће им још једном бити понуђен нови посао према предлогу већине професора и асистената са којима су разговарали чланови ГК и УК. Тражио је да дипломатско-конзуларна представништва поведу акцију у иностранству ради објашњења званичног става, пре свега у смислу упознавања стране јавности са тиме да је наставницима нуђен посао у струци ван факултета.¹⁴

Политичка одлука је спроведена у дело решењем Секретаријата за информације Србије којим је одбијен захтев за покретање листа и кампањом у штампи против иницијатора.¹⁵

***

Услови за избацивање наставника са факултета су се стекли 8. децембра 1980, јер се у међувремену нису запослили нити је троје наставника који су испуњавали услове за пензију желело да то право искористи. То је констатовано решењем Републичког секретаријата за образовање и науку 30. децембра, које је потписао Милан Милутиновић, а које је наставницима уручено 9. јануара 1981.¹⁶ Власт је напала противнике и у штампи, где су 14. јануара оптужени да су шест година примали плату, а нису радили, да су одбили предлоге представника РИВ-а Србије о запослењу у научним институтима који су им изношени у разговорима 1976, 1977, 1979. и 1980. Додато је да су неки од наставника за то време хонорарно радили на научним пројектима, учествовали у научним скуповима, објављивали радове и боравили у иностранству „по позиву разних институција и појединаца” приказујући нетачно стање у земљи.¹⁷

Седам наставника је одговорило писмом факултету, институтима, РИВ-у Србије, Танјугу и неким часописима 20. јануара 1981. Текст је био оштро интониран. Поновили су да су избачени са универзитета из политичких разлога и подсетили да се Уставни суд пет година није изјаснио о њиховој жалби о стављању на располагање. Навели су да су кажњени на

14 АЈ, 507, СКЈ, Председништво ЦК СКЈ, III/293, 72. седница, 18. XI 1980, Прилог 5.

15 Ћосић-Вукић, *Часопис Јавност*, 192, 193; АС, б2, ЦК СКС, к. 365, 1984, Информације (Белешке) о актуелним политичким догађајима, Информација.

16 Роров, *Contra fatum*, 236, 237; Ристановић, *Илузија моћи*, 142.

17 „Новчана надокнада без радних обавеза”, *Политика*, 14. I. 1981, 9; Роров, *Contra fatum*, 318, 319.

самовољан и противустанован начин, као интелектуалци који критички мисле. Државне функционере су оптужили да то критичко мишљење силом гуше. Мере против њих су назвали грубим насиљем. На наводе да су годинама примали плату иако нису били у настави одговорили су подсећањем да им је против њихове воље спречено обављање основне наставне активности и да су примали само 60% плате. На оптужбе да су у међувремену одбијали други посао, истакли су да су се опирали „било каквом покушају насилне пре-квалификације”. Одбацили су наводе да су хтели само катедре, јер су прихватили истраживачки рад у Филозофском и Социолошком институту Филозофског факултета, али не и запослење ван Универзитета, јер ван њега није постојала ниједна установа која се бавила истраживачким радом у оквиру филозофије. Побијали су тезу из саопштења да није било дискриминације према њима, наводећи примере онемогућавања иступања у јавности (онемогућавање излагања часописа *Praxis* и *Филозофија*, обустављање рада Корчуланске летње школе, немогућност излагања резултата рада на Коларчевом универзитету, у СКЦ-у и Дому омладине). Поменули су да је власт покушала да спречи њихово учешће на Међународном интеруниверзитетском центру у Дубровнику 1977. Жалили су се на немогућност објављивања радова, истичући да су успели да објаве само неколико чланака у часописима чији су уредници ризиковали да се изложе притисцима и критици политичких форума. Жалили су се да рукописе књига нису могли да објаве (Тадићеве књиге *Филозофија права* и *Ауторитет и оспоравања*, Стојановићево дело *Историја и партијска свест*, дело Загорке Голубовић *Породица као људска заједница*). Атмосферу у којој су радили назвали су „погромашком”. Одлука о „избацивању на улицу” за њих је била природан крај „серије насиља” покренутог 1968. оптужбом за „кварење” омладине. Завршили су подсећањем да су приликом избацивања из наставе 1975. рекли да идеје не могу бити побеђене тиме што ће бити спречено да буду изречене са професорске катедре и додали да се оне не могу победити ни угрожавањем материјалне егзистенције њихових твораца.¹⁸

***

О појачаном јавном ангажовању групе наставника 1980, у условима истовременог пооштравања курса власти према њима, упознати су и чланови Градског комитета Београда 20. јануара 1981. Председник Градске конференције СКС Београда Душан Глигоријевић је мотиве за јавно деловање наставника видео само у њиховим политичким ставовима („вид политичке борбе против нас”), а не у борби за егзистенцију. Њихов рад је доживео као „доста огољену опозициону активност” против југословенског друштвеног и поли-

тичког система у целини, а посебно је апострофирао састанке у становима („отворени универзитет“), предавања на страним универзитетима и, уопште, контакте са страним политичким факторима (конкретно је поменуо амбасаду САД) којима су се жалили да су надзирани и да им је онемогућавано кретање по земљи. Оштрим речима је квалификовао њихову активност после удаљавања из наставе: „Они иду на један криминал“, „нису само политичка опозиција него врше једну диверзију своје врсте, криминалну итд. лажући“. Нарочито се трудио да оповргне њихову тезу о егзистенцијалној угрожености, тврдећи да је њихов материјални положај био бољи него положај других професора, јер „имају пара и од Американаца и примају и наше паре“. Глигоријевић је упознао чланове ГК са одлуком републичког руководства „да даље не могу да примају плату јер ништа не раде, тј. да се баве само опозиционим пословима“ и да им је понуђен рад у Институту друштвених наука, где би радили у складу са својим квалификацијама.¹⁹

Одмеравање снага је настављено на изборној скупштини Филозофског друштва Србије 21. јануара 1981. на Филозофском факултету у Београду. За партију је ова организација била важна, јер су у њој искључени наставници имали јако упориште. Партија је била власт у држави, али опозиција у овом удружењу. Осим са јачим утицајем искључених наставника у овој организацији, о чему сведочи и неуспех партије да се пре скупштине призна чланство групи од 26 филозофа – чланова СК, власт се борила и са опортунизмом у редовима комуниста – чланова Удружења, од којих се неки нису појавили на скупштини или су се уздржавали од отвореног сукоба са противницима, супротно партијској тактици. Опозицију Савезу комуниста су предводили искључени наставници. Испред актива Савеза комуниста њима су се супротстављали др Иво Паић, Мирољуб Перић, Олга Стевановић, Радмила Шајковић и др. Партији одани чланови су успели да издејствују да у статут Удружења уђу одредбе које су омогућавале формирање регионалних секција друштва, јер је власт рачунала на подршку наставника филозофије у унутрашњости, незадовољних односом Удружења према њима. Партија је успела да спречи и идеју управе Удружења о оснивању фонда солидарности за финансирање незапослених, иза које се крила идеја о помоћи групи наставника. Партијци су се успротивили, тражећи да се најпре дефинише појам социјално угроженог члана друштва. И искључени наставници су остварили неколико успеха. Успели да на скупштини буде прочитано њихово писмо поводом решења о уклањању са факултета. Такође, опозиција властима задржала је превласт у управи Удружења, у којој су и даље у већини били некомунисти, уз јак утицај присталица искључених наставника. Од тринаест чланова управе само један није био из Београда, а комуниста је било само четворо. Нови председник је

19 ИАБ, 865, ГК, ф. 938, 20. 1. 1981.

постао др Станиша Новаковић, о коме је власт имала боље мишљење него о претходнику – Светлани Књажевој.²⁰

Да су избачени наставници имали доста присталица на Филозофском факултету, власт је осетила у априлу 1981, када су се две стране наново сучелиле у јавности. Партија је била затечена припремама за одржавање збора студената Одељења за филозофију и социологију крајем априла 1981. На састанцима студената одржаним током априла по годинама студија, делегирани су представници са задатком да припреме информације о томе какав је био став факултета према бившим наставницима и да се са том информацијом студенти упознају на збору 23. априла. Група за припрему збора се обратила наставницима, али су на седници Одељења за филозофију и социологију добили савет да информацију за збор припреме на основу документације из архиве факултета из 1974. године. То је за СК био неповољан сценарио, јер би студентима био предочен само позитиван став Наставно-научног већа и других органа факултета према научно-стручној и „морално-политичкој подобности” бивших наставника, исказан у време њиховог удаљавања из наставе, а не и оцене државних органа „о неприхватљивом и антисамоуправном понашању”. У одсуству декана Михаила Поповића, који је био ван земље, продекан Иван Штајнбергер је студентима ставио документацију на увид. Из партијских докумената следи закључак да су све до јавног оглашавања збора припреме прошле неопажено за основне организације СК на факултету, Универзитетски комитет и Државну безбедност. Партија је за припреме сазнала тек када је Штајнбергер обавестио Универзитетски комитет да су 21. априла излепљени плакати на факултету са позивом на збор. Универзитетски комитет је одмах обавестио ЦК СКС (Жарка Папића и Крцуна Драговића) и републичког секретара за образовање и науку Милана Милутиновића. СК је реаговао 22. априла састанком представника Универзитетског комитета, ГК, секретара основних организација СК, председника Комитета ОНО и ДСЗ, продекана, наставника комуниста са одељења и чланова групе за припрему збора (међу којима је био само један комуниста). Партијски став је био да је информација за збор замишљена једнострано, а чланови групе за припрему су сматрали да се информација може дати само уз учешће бивших наставника, што је партија одбила, инсистирајући на информацији која би се темељила на ставовима СК и Скупштине Србије.²¹

Партијска акција, предузета преко УК и ГК после сазнања о припремама збора са циљем да се спречи да се студентима предочи слика коју је власт сматрала једностраном, није дала резултат. Збор студената Одељења

20 АС, б2, ЦК СКС, к. 365, Информације (белешке) о актуелним политичким догађајима, Информација о изборној скупштини Филозофског друштва Србије.

21 ИАБ, 865, ГК, ф. 939, 24. 4. 1981, Информација са збора студената...

за филозофију и социологију одржан је 23. априла 1981. Било је присутно 250 до 300 учесника, од којих је студената тог одељења било само деведесетак, а остали су били студенти других одељења, неколико наставника, као и студенти са других факултета и бивши студенти „шездесетосмаши”. Испред факултета су били неки од бивших наставника. Пред тим аудиторijумом ставове су сатима сучељавали представници власти (извршни секретар ЦК СКС Крцун Драговић, секретар УК СКС Слободан Палалић, извршни секретар ГК Слободан Јовановић, републички секретар Милан Милутиновић, члан ГК Драган Николић, секретари ОО СК на факултету) и група студената присталица бивших наставника.²² Сви партијски извори се слажу у оцени да су присталице бивших наставника биле одлично организоване и да је иза њиховог деловања стајала управо та група наставника. Атмосфера је била бурна. Ратко Бутулија ју је оценио „крајње нетолерантном и недемократском”, „бучном, агресивном”. Запазио је добру припремљеност и организованост партијских противника: „Ту се радило врло организовано, чврсто, дрско, постојале су групе, вршени су притисци, кружиле су цедуље, тачно је изрежирано шта ће ко да говори у ком тренутку.” За наступ Бојане Младеновић, која је председавала скупом, у Градском комитету су сматрали да је био тако добро срочен да је било јасно да су га припремили бивши наставници. Крцун Драговић је сумирао утиске о њој овако: „ (...) како је девојка водила збор, сценарио који је написала можемо петнаест дана да седимо овде, не би га нико боље припремио. Свака реч је толико била одмерена а истовремено и двосмислена”. То је за њега био доказ да су њен наступ припремили кажњени наставници. Исто је мислио и за њене саборце, „букаче”, који су били „доста образовани и припремљени. Речи које су изговарали исто ко да су неки од наставника постављали питања”.²³ Младеновић је обавестила збор да студенти нису успели да припреме пуну информацију и тражила је да се збор изјасни да ли ће се одложити и заказати нови, на коме би добили потпунију информацију уз учешће студената и професора, или да се, уместо збора, одржи трибина на којој би учествовали и представници „других заинтересованих страна”. Био је то вешт позив да се чује и мишљење кажњених наставника, чије су присталице истицале да су „они грађани овог друштва и да имају право да кажу своју реч”, да су „етикетирани у друштву а да им није пружена могућност да се бране” и да је зато потребно да студенти стекну потпуни увид на трибини кроз дијалог избачених наставника и оних који су их избацили („дијалог две стране”). Додали су да се они као студенти осећају „проказани” због тога што

22 ИАБ, 865, ГК, ф. 939, 24. 4. 1981, Информација са збора студената...; АС, б2, ЦК СКС, к. 327, 1981, Материјали са 73. седнице Председништва ЦК СКС, 21. маја 1981, Информација о антисамоуправном и опозиционом деловању групе бивших наставника...

23 ИАБ, 865, ГК, ф. 939, 24. 4. 1981, Неауторизоване магнетофонске белешке.

су њихови професори избачени са факултета, а да су и даље користили њихове уџбенике у којима нису видели ништа антисамоуправно и антидржавно. Неколико студената који нису били са Одељења за социологију и филозофију посебно су били „агресивни” у изношењу ових ставова, што је за партију био јасан сигнал да су деловали у договору са бившим наставницима и организовано дошли на збор са циљем да га претворе у „политичку манифестацију подршке тим професорима”. Међу онима чији су наступи означени као посебно агресивни били су ћерка Милована Ђиласа и син Љубомира Тадића. Ставовe присталица групе наставника власт је доживела као тражење да се бившим наставницима омогући да јавно „изнесу своје политичке ставове који значе напад на уставно уређење, на самоуправни систем и на Савез комуниста и на све тековине нашег самоуправног социјалистичког развоја”. У атмосфери обележеној упадицама, звиждуцима, аплаузима, одобравањима, ометањима... представници власти су те захтеве одбијали као „идејно и политички неприхватљиве”, јер би се тиме омогућио јавни наступ „за који је унапред јасно да је непријатељског карактера”. Власт је истицала да питање искључених наставника није само питање факултета већ и „друштвена ствар”. Милан Милутиновић је упозорио присутне да потпуна информација о удаљавању наставника из наставе и политичка расправа о њима нису исто, и одлучно је одбацио захтев „за таквим дијалогом” који подразумева да овде или на неки будући збор или трибину, када се расправља о деловању непријатеља нашег самоуправног друштва и политике Савеза комуниста (ибевци, ранковићевци, иредентисти, анархолиберали) треба да доведемо „живе сведоке”. За партију је то било „апсолутно неприхватљиво” и „идејно штетно”. Закључио је да је такав захтев представљао политички чин под плаштом „равноправног дијалога”. Тек под притиском представника власти и после одстрањивања са збора свих који нису били студенти социологије и филозофије, преиначен је првобитни закључак да се студентима да информација уз учешће студената, тадашњих и бивших наставника и представника УК, па је коначно изгласано да се одржи нови састанак, на коме ће студенти бити информисани о искључивању наставника, али без присуства бивших наставника. Затечена збором од 23. априла, партија је закључила да је политичка ситуација на Филозофском факултету погоршана јачањем утицаја бивших наставника, који су преко истомишљеника међу студентима, асистентима и другим сарадницима факултета настојали да факултет претворе у „једну од најнеуралгичнијих тачака” Београдског универзитета. Припрема и одржавање мимо контроле СК оваквог збора били су јасан сигнал да СК и власт нису имали политички монопол на Филозофском факултету.²⁴

24 ИАБ, 865, ГК, ф. 939, 24. 4. 1981, Информација са збора студената...; АС, б2, ЦК СКС, к. 327, 1981, Материјали са 73. седнице Председништва ЦК СКС, 21. маја 1981, Ин-

Одговарајући на овај изазов, партија је наредних дана покренула уобичајени механизам састанака на више нивоа и настојања да се комунисти, пре свега на факултету, мобилишу против „непријатеља”.

Већ сутрадан, 24. априла, одржана је заједничка седница ГК и УК СКС. Тада је догађај од претходног дана дигнут на највиши политички ниво одлуком да се о њему обавесте централни комитети СКС и СКЈ. У Градском комитету није било дилеме да се радило о наставку антипартијског и антидржавног рада опозиционих група, који је интензиван претходне године иницијативом за покретање листа *Јавност*, текстовима Марковића и Тадића ван земље и акцијом у Институту за филозофију и Српском филозофском друштву. Акција на факултету је, према партијској процени, изабрана зато што је Филозофски факултет за њу био најслабија тачка. Зато је захтев да се отвори расправа уз присуство кажњених наставника сматран политичким, јер би њиховим присуством збору на факултет дошла „цела њихова политичка платформа”. Душан Глигоријевић је сматрао да су опозиционе групе изабрале да акцију против власти поведу у тренутку када су у земљи нагомилани проблеми изазвани кризом на Косову, економским тешкоћама и падом стандарда, али „не Ђиласове ћерке, Љубе Тадића и Михаила Марковића који су милионери или милијардери”, него радника. „Нико од тих сиромашних није био на том збору, нико, него је само било тих салонских комуниста”. Дискусија је показала велико незадовољство политичким стањем на Филозофском факултету, пре свега радом партијских организација, које су критиковане због одсуства политичког рада. Слаб утицај СК је илустровало и то што партија дуго није успевала да пронађе комунисту на факултету који би пристао да буде председник Акционе конференције СК. Према сведочењу Ратка Бутулије, и на самом збору се део комуниста нашао насупрот партије, понашајући се „доста агресивно и непристојно”. ГК је процењивао да су намере организатора збора могле бити осујећене, само да се организовано појавила половина партијаца са факултета. Душан Глигоријевић је критиковао партијску неактивност на факултету, потенцирајући да је и после уклањања наставника из наставе Савез комуниста на факултету остао слаб, а Универзитетски комитет неактиван, чак и после иступања Марковића и Тадића у иностранству: „Каква смо ми организација, молим вас, ако се тад не би јавили. Онда се предајмо брате, дајте да идемо у пензију ми старији, други нека иду да раде друге послове (...) направио свој стрељачки строј и шта хоће сад, да му подметнемо главу”. Комунисте професоре Филозофског факултета критиковао је да су се понашали опортунистички и малограђански и да нису били кадри ни да напишу нове уџбенике, већ су користили уџбенике избачених колега. Партијска акција је, по његовом мишљењу, морала да од факултета направи „факултет

формација о антисамоуправном и опозиционом деловању групе бивших наставника...; Попов, *Contra fatum*, 259, 260.

за наставу а не факултет за политичке малверзације целог политичког подземља у Београду”. Заговарао је оштар курс према декану и његово кажњавање после повратка у земљу: „Ми имамо стрпљења. Казнићемо га кроз 6 месеци али казнити га морамо, јер није случајно да нас није обавестио, него је колебљивац (...) у породици се ти са твојим сином понашаш оштрије него што хоћеш међу комунистима, не може то, није ово малограђанска, кафанска организација па ми један другог гладимо.” На састанку ГК и УК јединствено је констатовано и да су присталице кажњених наставника добро припремиле збор. Драган Николић је оценио да је скуп био добро „технички, организационо и политички организован”, а да се идеолошко и организационо језгро налазило међу асистентима филозофије и социологије. Партијски функционери су апострофирали Светлану Књазеву као организатора симпатизера бивших наставника. Она је за Николића била „инспиратор” рада против СК, јер је „груписала те младе људе, да их је она чак више усмеравала на један овако грубијански, један хулигански начин обрачунавања са оним људима који нису са тог факултета”. Тражио је да факултет покрене против ње дисциплински поступак, јер „не може да испуњава елементарне услове да буде професор на једном факултету”. Радикалне мере је захтевао и Крцун Драговић предлогом да се факултет физички обезбеди, тако што би био могућ улазак само са индексом („зашто ми толике демократе изигравамо”).²⁵

Истог дана је одржан састанак са секретарима основних организација СК, а онда и са секретарима основних организација СК Филозофског факултета. Из излагања представника ГК избијало је незадовољство стањем на факултетима и радом партијских организација. Слушајући оштре критичке говоре секретара ГК Ратка Бутулије и Душана Глигоријевића, студенти комунисти су тешко долазили до речи. Излагања Бутулије и Глигоријевића била су „са висине”, у сврху подучавања младих људи и комуниста. Бутулија је тражио већу мобилизацију комуниста и студената на факултету и критичку анализу рада СК и ССОЈ. Збор студената је сместио у контекст догађаја на Косову и деловања непријатељских опозиционих снага у земљи и реакционарних снага у свету. Бивше наставнике је описао као људе који су перманентном активношћу против своје земље, везама са иностранством и писањем памфлета против система у Југославији били у сукобу са основним принципима друштва још од 1968. Његова опаска да су одбили запослење у другим установама, желећи да од себе створе „мученике у светској и домаћој јавности”, док су истовремено „згртали огромне паре радећи против своје земље и своје партије” и приказивали себе „као социјални случај”, требало је да служи додатној мобилизацији младих комуниста студената против кажњених наставника. Упозорио је да је понашање неких комуниста било непартијско и неод-

25 ИАБ, 865, ГК, ф. 939, 24. 4. 1981, Неауторизоване магнетофонске белешке.

говорно и да СК не сме допустити фракционаштво, нејединство и различита идејна стремљења унутар својих редова.

Душан Глигоријевић је био још оштрији. Правдајући удаљавање наставника из наставе жељом да се не дозволи стварање организоване политичке групе паралелне Савезу комуниста и њен продор у студентске редове, упозорио је да су партијски непријатељи обновили рад као опасна политичка организација, која може да направи „организовану демонстрацију, организовани испад” и која је своју активност интензивирала претходне јесени, уверена да Југославија после Тита не може да опстане. Тврдио је да је моменат за нови удар на систем изабран тако да коинцидира са догађајима на Косову и економским тешкоћама, „стегањем каиша”, падом стандарда и појачавањем социјалних разлика. Подсетивши да око програма СК не може бити расправе, обратио се секретарима основних организација на факултету: „Можда међу вама има и оних који се не слажу. Предајте књижицу и у реду. Нема друге. А да ми дискутујемо о тим стварима, то не долази у обзир. О нашем програму да дискутујемо. То не долази у обзир (...) Јесте ли ви ангажовани за нешто? Ако нисте ангажовани шта ћете у Савезу комуниста? Ако сте ангажовани онда се морате борити.” Од студената комуниста је тражио да воде политичку борбу на факултету, да не би партија морала да користи административне мере и шаље противнике у затвор. Критику комуниста студената је појачао тврдњом да кажњени наставници средином седамдесетих нису имали подршку студената, што у новим околностима није био случај. Критиковао је и њихове професоре да су „у великој мери опортунистички настројени”. Решеност ГК СК Београда да не дозволи да га догађаји поново изненаде показивао је и захтев студентима комунистима да се на свим факултетима и у домовима обезбеди дежурство до 22 сата.²⁶

Наредних дана одржан је низ састанака са представницима политичких и друштвених организација Филозофског факултета. Смисао ове акције био је да СК одржи контролу над политичким животом на факултету и да комунисти осуде одржавање збора и покушаје повратка искључених наставника на факултет. Циљ је формално испуњен добијањем неподељене подршке већине основних организација, али у основној организацији СК Одељења за филозофију и социологију монолитност није била потпуна. На овим састанцима СК се суочио са непожељним питањима – зашто је немогућ дијалог са бившим наставницима и њихово присуство на факултету, тим пре што су њихови уџбеници и даље употребљавани у настави. Партијски одговор је гласио: није се радило о дијалогу, већ о намери да се створи простор за легализовање политичке платформе супротне политици СК и социјалистичком самоуправљању, па би такав дијалог значио обнављање поступка из 1975, с циљем да

26 ИАБ, 865, ГК, ф. 939, 24. 4. 1981, УК и секретари ООСК, 24. IV 1981.

се група наставника политички рехабилитује. Ови састанци су открили да многим комунистима на факултету, међу студентима и наставницима, није био јасан став партије према искљученим наставницима. Нуђење запослења у другим установама и запошљавање у Институту друштвених наука уносили су нејасноће и колебања код многих чланова партије на факултету. Многи партијци су стекли утисак да је власт са уклоњеним наставницима стално преговарала, а нуђење запослења у другим установама нису могли да доведу у склад са оптужбама о њиховом непријатељском деловању.²⁷

Активно деловање бивших наставника и одржавање збора на Филозофском факултету изазвали су нову реакцију Председништва ЦК СКС 21. маја 1981. Партија је осећала да се нашла у процепу. Стални контакти са удаљеним професорима како би се приволели на прихватање посла ван факултета наишли су на незадовољство наставника и студената лојалних систему. До Председништва ЦК СКС су допрле вести о страху појединих наставника који су остали на факултету од могућности да се избачене колеге врате на факултет и тиме их доведу у „незгодан положај”. Председништво је закључило да су уклоњени наставници наставили са опозиционим и антисамоуправним деловањем са реакционарних позиција. Партија је поновила решеност да не попусти. Одлучено је да однос према њима мора бити „енергичан и доследан; са њима не може бити никаквих преговора, дијалога нити компромиса”. Заговарана је бескомпромисна идејнополитичка борба против њих. Договорено је да се убрза договор око њиховог запошљавања у научне установе и да им треба јасно рећи „да се ни под којим условима не могу вратити на факултет”. Душан Глигорјевић је оценио да су они били најорганизованија групација која се континуирано бавила антисоцијалистичким и непријатељским радом, повезана са другим центрима у земљи и са иностранством. Иван Стамболић је био изричит – оценио је „платформу” професора као „реакционарну и контрареволуционарну”. Закључио је: „Нема више либералистичког односа према њима. Нема преговора с њима.”²⁸

***

Ни после промене Закона о високом школству ни удаљавањем наставника са факултета нису сасвим обустављени контакти две стране. Разговори ма републичког секретара за образовање Милана Милутиновића и потпредседника ИВ Србије Милана Драговића са наставницима тражено је решење за њихово запошљавање. Власт није допуштала повратак у наставу на факул-

27 АС, б2, ЦК СКС, к. 327, 1981, Материјали са 73. седнице Председништва ЦК СКС, 21. маја 1981, Информација о активности СК на Филозофском факултету и Универзитету у Београду..

28 АС, б2, ЦК СКС, к. 327, 1981, Материјали са 73. седнице Председништва ЦК СКС, 21. маја 1981.

тету, а наставници нису хтели посао ван универзитета. Потпредседник РИВ-а Милан Драговић је више пута иницирао разговоре са Љубомиром Тадићем, нудећи запослење у другим установама, ван универзитета. У писму од 20. новембра 1980. подсећао је да ће 8. децембра престати радни однос наставницима ако се другде не запосле, предлажући запослење у институтима који се „баве истраживањима блиским онима којима сте се и Ви бавили” и позивајући Тадића на разговор. Међутим, договор није постигнут.²⁹ Драговић је 11. децембра поновио спремност власти да се ангажују око запослења наставника у некој научној организацији. Тадић је и ту понуду одбио 15. децембра из „принципијелних разлога”, сматрајући да би прихватање запослења у институтима ван универзитета значило прихватање „свршених чињеница”, тј. „одрицање од права на захтев да се укину противправне и дискриминационе мере и одлуке” по којима су његове колеге и он „уклоњени са Београдског универзитета пре готово шест година и онемогућени у готово свим облицима јавног учешћа у научном животу”. Одбијао је да се помири са „изнуђеном преквалификацијом” одрицањем од наставничког позива. Прихватање запослења у неком од института сматрао је једнаким „добровољном научном деградацијом и дефинитвном уклањању са универзитета”.³⁰ Драговић није одустајао, па је новим писмом од 12. јануара 1981. уверавао Тадића да предлози о запослењу важе и даље, иако им је престао радни однос: „Спремни смо да се ангажујемо у смислу остваривања ових предлога, ако сте за њих заинтересовани. Такође, желим да Вас обавестим да, уколико се одлучите да затражите пензију, имате право на отпремнину у висини 3 (три) лична дохотка.”³¹

Компромис је пронађен у запошљавању наставника у Центру за филозофију и друштвену теорију Института друштвених наука Универзитета у Београду јула 1981. Наставници су враћени на универзитет, али не и у наставу на факултету. Крај сукоба се, ипак, није назирао. Непосредно после запошљавања, у писму Филозофском друштву Србије 16. јула 1981, наставници су истакли да је то за њих био први корак „ка нормализацији, не само нашег грађанског, друштвеног и научног статуса, већ и ка нормализацији филозофског живота у Југославији, а посебно у Србији, који је веома трпео и био готово разбијен због досадашњег односа центара политичке моћи према критичкој марксистичкој мисли”, а према њима посебно.³²

Наставници су истовремено настављали борбу правним средствима, али без успеха. Основни суд удруженог рада у Београду је 24. марта 1981. одбио њихове захтеве и потврдио решење Секретаријата за образовање и науку

29 АЈ, 842, Збирка докумената академика Љубомира Тадића, к. 1, док. 47.

30 АЈ, 842, Збирка докумената академика Љубомира Тадића, к. 1, док. 48.

31 Исто, док. 49.

32 Исто, док. 84; Попов, *Contra fatum*, 337, 341, 342.

од 30. децембра 1980. по коме им је 8. децембра престао радни однос. Суд удруженог рада Србије је ту одлуку потврдио 21. јуна 1982.³³

Ни подозрење власти према наставницима није ишчезло. Рад у институту је од врха власти означен као научан, али је писање гласила Филозофског и Социолошког друштва Србије *Theoria* 1983. оцењено као „негаторско и критизерско” према друштвеној стварности. У односу на Филозофско друштво Србије, у коме власт није успоставила упориште и није успела да издејствује ни да сви комунисти филозофи постану чланови друштва, нити да они који су то били буду активни у његовом раду, политичка ситуација у Социолошком друштву Србије била је за власт боља, јер у њему бивши професори нису стекли упориште. Савез комуниста је успео и да научни скуп „Демократија, актуелна светска криза и могућност друштвене промене”, који је организовао Институт друштвених наука, протекне „релативно коректно”, јер се на време умешала у припрему и одређивање учесника. Међутим, неподобни научници су задали нови ударац поретку када је Центар објавио књиге Небојше Попова (*Друштвени сукоби – изазов социологији*) и Косте Чавошког и Војислава Коштунице (*Страначки плурализам и монизам*).³⁴

Власт је групу наставника доживљавала као озбиљну опозициону политичку групу. Акцијом против њих и удаљавањем са факултета власт је формално остварила победу, али суштински тиме критичка интелигенција није ућуткана, а наредних година су опозициони интелектуалци проналазили све више места за изношење својих политичких ставова у јавности.

ИЗВОРИ

Архив Србије
– ЦК СКС

Архив Југославије
– СКЈ (Председништво ЦК СКЈ)
– Збирка докумената академика Љубомира Тадића

Историјски архив Београда
– Градски комитет

33 АЈ, 842, Збирка докумената академика Љубомира Тадића, к. 1, док. 50.

34 Прва је забрањена и уништена, а за другу је Председништво ЦК СКС 1983. оценило да „крајње тенденциозно – са позиција нескривене жалости за вишестраначким системом – приказује политички живот у првим послератним годинама”. АС, л2, ЦК СКС, к. 415, 1983, Материјали са 44. седнице П ЦК СКС, 1. септембра 1983, Информација о актуелној ситуацији у неким сферама културног живота; *Bela knjiga – 1984. Obračun sa „kulturnom kontrarevolucijom” u SFRJ*, priredili dr Kosta Nikolić, mr Srđan Cvetković, dr Đoko Tripković (Београд: Службени гласник, 2010), 58; Попов, *Contra fatum*, 378; Јасна Драговић Сосо, „*Spasioci nacije*”: *intelektualna opozicija Srbije i oživljavanje nacionalizma* (Београд: Фабрика књига, 2004), 131.

ЛИТЕРАТУРА

Bela knjiga – 1984. Obračun sa „kulturnom kontrarevolucijom” u SFRJ, priredili dr Kosta Nikolić, mr Srđan Cvetković, dr Đoko Tripković. Beograd: Službeni glasnik, 2010.

Dragović Soso, Jasna. „*Spasioci nacije*”: *intelektualna opozicija Srbije i oživljavanje nacionalizma*. Beograd: Fabrika knjiga, 2004.

Jović, Dejan. *Jugoslavija – država koja je odumrla. Uspon, kriza i pad Četvrte Jugoslavije (1974–1990)*. Zagreb: Prometej, Beograd: Samizdat B92, 2003.

Николић, Коста. *Српска књижевност и политика 1945–1991, главни токови*. Београд: Завод за уџбенике, 2012.

Ристановић, Петар. *Илузија моћи. Српски критички интелектуалци и комунистички режим*. Београд: Фондација Александар Невски, ИП Принцип, 2020.

Тосић-Вукић, Ана. *Часопис Јавност 1980*. Београд: Службени гласник, Институт за књижевност и уметност, 2011.

Dr. Slobodan Selinić

Sending Away Group of Professors from the Faculty of Philosophy at Belgrade University 1980/81

Summary

Trying to deal with the group of intellectuals connected with the magazine *Praxis* and student's protest in 1968, authorities in Serbia withdrew them from the lectures in 1975. Those were eight professors from the Faculty of Philosophy in Belgrade (full time professors Mihailo Marković and Ljubomir Tadić, associate professors Miladin Zivotić, Zagorka Pešić Golubović and Svetozar Stojanović, docent Dragoljub Mićunović and assistant Trivo Indjić and Nebojša Popov). They were accused for “anarchy liberalistic” and opposition activity. From the point of view of the professors they were punished from political reasons and therefore the freedom for their scientific work was imperiled. However, the authorities stepped at a half way. Besides Indjić who accepted work in other institution, the rest of them remained employed at the faculty, but without lecturing. They received 60% of their salary. They gave lectures at foreign faculties, published their papers in foreign magazines, and had meetings in the private flats that they called “open university”.

Presuming that the aim of the professors was come back to lecturing and political activity, especially among the students, the authorities concluded in 1980, that situation established in 1975 was unsustainable. Legal frame was searched to complete the final conflict. It was found in the changes of the Law on Higher Education adopted in June 1980. According to that law, professors were sent away from the faculty by the end of that year. Two parties reached compromise that professors get their employment at the Center for Philosophy and Social Theory at the Institute of Social Sciences at Belgrade University in

July 1981. Professors were sent back to the University but were deprived from the lecturing at the faculty. Authorities continue perceiving Professor as an opposition and professors continue finding their way to present their attitudes to the public.

Д-р Слободан Селинич

*Удаление группы преподавателей с Философского факультета в Белграде
1980/1981 г.г.*

Резюме

Пытаясь справиться с группой интеллектуалов, связанных с журналом *Praxis* и протестом студентов 1968 года, сербское правительство уволило восемь преподавателей с Философского факультета в Белграде в 1975 году (это были: ординарные профессора Михайло Маркович и Любомир Тадич, экстраординарные профессора Миладин Животич, Загорка Пешич Голубович и Светозар Стоянович, доцент Драголюб Мичунович и помощники Триво Инджич и Небойша Попов). Власть обвинила их в «анархолиберальных» и оппозиционных действиях. С точки зрения учителей, они были наказаны по политическим мотивам, что поставило под угрозу их свободу научной работы. Однако правительство остановилось на полпути. Помимо Инджича, который устроился на работу в другое учреждение, другие остались работать на факультете, но вне учебы. Они получали 60% зарплаты. Они читали лекции на зарубежных факультетах, публиковали статьи в зарубежных журналах и проводили встречи на частных квартирах, которые называли «открытым университетом».

Учитывая, что цель учителей состояла в том, чтобы вернуться к преподавательской и политической деятельности, особенно среди студентов, правительство в 1980 году ситуацию, сложившуюся в 1975 году, оценило как неустойчивую. Была предпринята попытка создать правовую основу для завершения расчета. Это было обнаружено в поправках к Закону о высшем образовании, принятых в июне 1980 года. На основании них учителя были уволены с факультета в конце того же года. Обе стороны достигли компромисса в отношении найма учителей в Центр философии и социальной теории Института социальных наук Белградского университета в июле 1981 года. Таким образом, учителя были возвращены в университет, но не преподавали на факультете. Власти продолжали рассматривать учителей как оппозицию, а учителя продолжали находить место на общественном уровне для выражения своих взглядов.